

Kirjoittavat mediat

Analyysi Friedrich Kittlerin artikkeliin *Gramophone, Film, Typewriter*

Petri Fills
29.11.2015

Johdanto

Artikkelissa *Gramophone, Film, Typewriter* Friedrich Kittler kirjoittaa, että ajassamme käynnissä oleva informaatiokanavien digitalisointi hävittää erot erillisten medioiden väliltä. (Tässä kirjoituksessa käytän termiä media sen välineellisessä merkityksessä.) Hän tuo digitalisoinnin vaikutukset esiin erittelemällä kolmen median historian avulla tiedon tallentamisen tarpeita. Nuo mediat ovat gramofoni, elokuva ja kirjoituskone. Mainitut mediat syntyivät 1800-luvun lopulla ja tutkimus paikantuu ajallisesti tuohon aikaan. Kittler ei varsinaisesti kirjoita siitä miten tallennusmedioiden tekninen kehitys on johtanut nykyiseen digitalisaatioon. Sen sijaan historioitsija hyödyntää kolmen median nykyistä digitalisaatiota tarkastelun taustana, jota vasten historia voi vastata kysymyksiin jotka koskevat gramofonin, elokuvan ja kirjoituskoneen luonnetta tallennusvälineenä, sekä niitä eroja jotka digitalisointi hävittää. Teoreettisina työkaluina Kittler käyttää Jacques Lacanin psykoanalyttiseen teoriaan tuomia käsitteitä *imaginaarinen*, *symbolinen* ja *reaalinen*, joilla hän rakentaa luokittelun käsittelemiinsä analogisiin informaatiokanaviin. Tässä analyysissä keskityn siihen miten Lacanin teoria näyttäytyy Kittlerin tutkimuksessa.

Tutkimuksen aineistosta

Tutkimuksen ensikäden historiallinen aineisto on poimittu 1800-luvun aikalaikirjoittajien kommenteista. Kirjoittamisen osalta on ollut mahdollisuus nostaa esiin myös joitain vanhempia kommentteja muun muassa Goethelta, Schlegeliltä, Raamatusta ja Koraanista. Kirjoituksella oli pitkä historia ennen kuin elokuva ja äänitalenne syntyivät, ja Kittlerin tutkimuksessa painopiste on kirjoituksen luonteessa ja siinä millaisiin tiedon tallentamisen tarpeisiin kirjoitus vastaa. Hän käsittelee kuitenkin riittävästi myös elokuvaa ja äänen tallentamista. Valittu painotus ei kuitenkaan johdu kirjoittamisen pitkästä historiasta suhteessa kahteen muuhun mediaan, vaan siitä miten kirjoitus on luonteeltaan symbolista, siten kuin se määrittyy Lacanin teoriassa.

Lacanin teorian soveltaminen

Tutkimuksen kiinnostavin huomio on siinä miten Kittler vertaa gramofonin luonnetta reaaliseseen, elokuvaa imaginaariseen ja kirjoitusta symboliseen käsitteeseen jotka vastaavat Lacanin teorian määrittelyjä. Lacanin teoriassa imaginaarinen tarkoittaa lapsen ensimmäistä tietoisuuden kehitystasetta, jota kutsutaan myös peilivaiheeksi. Siinä lapsi hahmottaa itsensä peilikuvan kautta, mutta ei vielä tee erottelua subjektin ja objektin välillä. Kehitysvaiheen jatkuessa lapsi oppii erottelun sitä kautta, että alkaa ymmärtää itsensä eheänä subjektina. Kittler esittää että elokuvan katsominen on ihmiselle samanlainen minän eheytyksen väline kuin peili. (Koskela&Rojola 2000, 94)

Symbolinen on Lacanin teoriassa kielen ja representaation maailma, joka on mahdollinen vasta erottelukyvyn myötä. Symbolinen maailma on kirjoituksen maailma jossa jokin merkitys ei ole merkityn asian sisäsyntyinen ominaisuus, vaan Lacanin mukaan arbitraarinen eli sopimuksenvarainen ja konventioon perustuva (Koskela&Rojola 2000, 95). Kittler esittää symbolisen yhteyden kirjoittamiseen osuvasti viittaamalla aikalaisrunoilija Stéphane Mallarmé'n kommenttiin, jossa hän sanoo että kirjallisuus ei tarkoita muuta kuin sitä, että se sisältää 26 kirjoitusmerkkiä. Symbolisen järjestelmän kuten kirjoituksen sisässä olevat merkit saavat merkityksensä vain suhteessa järjestelmän muihin merkkeihin. Kielen lisäksi on olemassa lukuisia muitakin symbolisia ja ei-kielellisiä järjestelmiä kuten esimerkiksi liikennevalot.

Gramofoni kuuluu Kittlerin tutkimuksessa reaalisen kategoriaan. Lacanilla reaalin määrittäminen kahden edellisen kautta siten, että siihen kuuluu ne ympäristön informaatiovirrat, jotka eivät kuitenkaan ole osa mitään sovittua järjestelmää. Eli reaaliin kuuluu kaikki se mikä jää imaginaarisen ja symbolisen ulkopuolelle, eräänlaisena tyhjänä resurssina. (Koskela&Rojola 2000, 96.) Lacanin käsitteet ovat hänen ajattelussaan hierarkisesti järjestäytyneitä siten että symboliselta tasolta on vaikea, jos ei mahdotonkin palata imaginaariseen havainnoimisen tilaan. Kittlerin tutkimuksessa tämä hierarkisuus ei näyttäydy yhtä voimakkaasti kuin Lacanilla.

Strukturalismi

Lacanin käsitteistöä hyödyntämällä Kittlerin tutkimuksesta avautuu tutkimuksen teoreettinen juonne strukturalismin suuntaan. Lacan loi erityisesti symbolisen käsitteensä pitkälti Ferdinand de Saussuren ajattelun pohjalta. Saussuren kielitiede on strukturalistisen tutkimussuuntauksen kulmakiviä ja siinä on pohjimmiltaan kyse erojen järjestelmästä, joista kielet ja kaikki kulttuurit muodostuvat. (Kurki 2007)

Kittler esittelee syystäkin digitalisaatioon vaikuttaneen englantilaisen matemaatikon Alan Turingin, joka loi kahdesta merkistä koostuvasta binäärisestä kielestä järjestelmän, joka voitiin ohjelmoida säilyttämään halutun laista tietoa. Tätä ohjelmoitavaa rakennetta kutsutaan Turingin koneeksi. Koneeseen voidaan tallentaa kirjoituksen lisäksi myös kuvaa ja ääntä, kunhan tieto pilkotaan ensin sellaiseksi, että se sopii järjestelmän binääriseen kieleen. Digitalisaation kautta elokuva ja äänitallenne voitiin sulkea ykkösten ja nollien symboliseen kirjoitusjärjestelmään. Kittler tekee huomion siinä että gramofoni, elokuva ja kirjoituskone tallentavat informaatiovirtaa ilman prosessoivaa yksikköä, joka kirjoittaa tiedon muistiin. Tapahtuma siis kirjoittaa itse itsensä

analogiselle tallenteelle.

Tämä on myös se seikka jonka vuoksi nykyaikainen tietokone ei ole vain uusi kehittyneempi kirjoituskone. Tietokone hajottaa myös ihmisten välisessä kommunikaatiossa käytetyn kirjoitetun kielen kahden merkin järjestelmään. Lacanin reaalisen maailman tapahtumien tietovirtaa ei voikaan tallentaa sellaisenaan vaan tietovirran on ensin kuljettava jonkin sovitun merkitysjärjestelmän läpi.

Aisteja varten tallentaminen

Kuten sanottua, digitaalinen tallentaminen tapahtuu prosessoivan yksikön välityksellä. Se tarkoittaa myös sitä, että jälkeenpäin tiedon lukeminen tapahtuu myös prosessoivan yksikön välityksellä. Tässä Kittler kiinnittää huomiota tiedon tallentamisen historiassa tapahtuneeseen muutokseen.

Aikaisemmilla tekniikoilla tallennettavaan merkitysjärjestelmään saatettu tieto on ihmisen itsensä prosessoimaa, ilman, että merkin ja sen lukijan/kirjoittajan välissä on jokin tulkkaava algoritmi. Gramofonilla, elokuvalla ja kirjoituskoneella tallentuu tieto ihmisten aisteja varten. Gramofonin kiekolla, filminauhalla tai paperiarkilla oleva tieto on palautettavissa (vertaa luettavissa) suoraan ihmisen aistien välityksellä. Filmiprojektori ja gramofoni ovat tietysti tiedon tarkastelussa välttämättömiä, mutta niissä ei ole ohjelmoitua algoritmia.

Artikkelinsa alussa Kittler lainaa viestintää tutkineen Marshall McLuhanin tunnettua kommenttia siitä että tekniikan sisältönä on aina toinen tekniikka. McLuhanin tutkimuksessaan esittämät klausuulit voidaan nähdä puoltavan hyvin Kittlerin tutkimusta. Kittler tekee sen huomion että gramofoni, elokuva ja kirjoituskone varastoivat tietoa ihmisen aisteja varten ja tältä osinkin McLuhanin tutkimuksen tulokset ovat saman suuntaisia, sillä McLuhan on esittänyt että tekniikka on ihmisen aistien laajentuma (McLuhan 1964, 102). Siten tekniikka voi kertoa historioitsijalle niistä kulttuurisen ympäristön asettamista haasteista joihin joihin tekniikka on aikanaan vastannut.

Lopuksi

Liikkeen ja äänen tallentamiselle on ollut kulttuurillinen tarve, joka täyttyi vasta 1800-luvun lopussa. Artikkelin antaa hyvän kuvan siitä millainen on kunkin tutkitun median ominaislaatu. Gramofoni, elokuva ja kirjoituskone olivat syntyessään erillisiä medioita jotka säilyttivät ominaislaatunsa siihen saakka, kunnes binäärisyyden varaan rakennettu järjestelmä hävitti erot kielessä jolla teksti, kuva ja ääni tallentuu. Tutkimus tuo hyvin esiin historiallisen näkökulman siihen, miten ihmiset ovat ratkaisseet tallentamisen tarpeensa ja miksi noihin ratkaisuihin on päädytty.

Lähteet:

Painamattomat:

Kurki, Janne 2007 (muokattu 2014).

Lacan, Jacques Marie

<http://filosofia.fi/node/2427/>

luettu 29.11.2015

Painetut:

Koskela, Lasse & Rojola, Lea 2000.

Lukijan ABC-kirja. Johdatus kirjallisuuden nykyteorioihin ja kirjallisuudentutkimuksen suuntauksiin

Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura

McLuhan, Marshall 1964.

Ihmisen uudet ulottuvuudet

Helsinki: WSOY